

บทที่ 2

วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาองค์ความรู้และสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ครอบครัวศึกษา: ครอบครัวแบบพอเพียง ระยะที่ 2 ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและทบทวนวรรณกรรม จากการรวบรวมเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อประมวลสาระเนื้อหาความรู้สำหรับใช้เป็นแนวทางในการนำเสนอเรื่องราวชีวิตครอบครัวที่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตครอบครัวแบบพอเพียง ผ่าน ช่องทางการเรียนรู้ทางเว็บไซต์ ในการให้บริการเผยแพร่องค์ความรู้และสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ครอบครัวศึกษา ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยมีขอบข่ายประเด็นย่อยครอบคลุมสาระสำคัญ 4 เรื่อง ดังนี้

1. ครอบครัวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของครอบครัว
2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินชีวิตของครอบครัวและชุมชน
3. รัฐบาลกับการสนับสนุนการพัฒนาชีวิตครอบครัวแบบพอเพียง
4. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ครอบครัวศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายละเอียดการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะนำเสนอตามลำดับข้างต้น

1. ครอบครัวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของครอบครัว

ครอบครัว ถือได้ว่าเป็นสถาบันสังคมแรกเริ่มที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นสถาบันพื้นฐาน ที่มีบทบาทสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคนในสังคม เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอด ค่านิยมปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติ กำหนดบุคลิกภาพ วิธีประพฤติปฏิบัติตน รวมทั้งการสร้าง ระเบียบทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศโดยรวม ครอบครัวจึง เปรียบเสมือนเครื่องจักรชิ้นแรก ที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบ่มเพาะและพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล ให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ขณะเดียวกันก็ยัง เป็นแหล่งให้ความช่วยเหลือ ดูแล เยียวยา บำบัด ฟื้นฟู ในยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤติ ที่มากระทบ ต่อวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย และครอบครัวยังถือเป็นหน่วยเศรษฐกิจย่อยที่สุด ที่มีความสำคัญสูงต่อระบบเศรษฐกิจส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผลิต การบริโภค และการออม ที่ต้องเริ่มจากครอบครัวก่อนทั้งสิ้น รวมทั้งเป็นรากฐานการสร้างชุมชนและสังคมที่เข้มแข็งอีกด้วย

1.1 ความหมายและความสำคัญของครอบครัว

1.1.1 ความหมายและลักษณะของครอบครัว

เมื่อก้าวถึงความหมายของ “ครอบครัว” (family) คณะอนุกรรมการด้านครอบครัวในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ได้ให้คำนิยามไว้ในคราวจัดประชุมสมัชชาแห่งชาติ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2537 ว่า หมายถึง “กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายและทางสายโลหิต และบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็นข้อยกเว้นบางประการจากที่กล่าวมา” (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร 2540 : 8) และเมื่อพิจารณาความหมายของครอบครัว จากคำนิยามของครอบครัวในแง่เศรษฐกิจ จะหมายถึง “ครอบครัวคือคนที่ใช้จ่ายร่วมกัน จากเงินงบเดียวกัน ที่ทำการสมรสแล้วแยกบ้านไปอยู่ต่างหาก แต่มีพันธะทางศีลธรรมที่จะเลี้ยงน่อง คือต้องส่งเสียให้เงินน่องเล่าเรียน เช่นนี้นับว่าใช้จ่ายจากงบเดียวกัน และเป็นครอบครัวเดียวกัน” (นอกจากนี้ ครอบครัวอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันโดยการสมรส โดยสายโลหิต หรือโดยการรับเลี้ยงดู โดยที่บุคคลเหล่านี้มีความสัมพันธ์และมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันในฐานะที่เป็นสามีภรรยา เป็นพ่อเป็นแม่ เป็นลูกชายลูกสาว เป็นพี่เป็นน้อง ฯลฯ ซึ่งมาใช้จ่ายร่วมกันจากเงินงบเดียวกัน

เดวิส (Davis อ้างใน วินิรณี ทศนะเทพ 2542) ได้ให้ความหมายว่า ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานและสากลที่สุดของทุกสถาบัน โดยแบ่งออกเป็น 2 แนวด้วยกัน คือ

1. แนวจิตวิทยา มุ่งชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวเป็นกลุ่มปฐมภูมิ เนื่องจากมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดของบรรดาสมาชิกที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน มีการพบปะและแสดงอาการตอบสนองต่อกันและกัน อันถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์กันทางสังคม

2. แนวสังคมวิทยา ถือว่า บรรดาสมาชิกในครอบครัวนั้น ต่างฝ่ายต่างให้และรับประสบการณ์จากกันและกัน ต่างฝ่ายต่างถ่ายทอดพฤติกรรมให้แก่กันและกัน อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (socialization) เพื่อปรับสภาพของตนเองให้เข้ากับสังคมได้

โดยสรุป ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มาอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิต หรือโดยการสมรส และการปฏิสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นสามีภรรยาพ่อแม่ ลูกหลาน พี่น้อง ปู่ย่าตา ยายลุงป้า น้าอาลูกเขยลูกสะใภ้ เป็นต้น และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจรรยาบรรณเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้

1.1.2 ความสำคัญของครอบครัว

ครอบครัวมีความสำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ ความสำคัญที่มีต่อบุคคลและความสำคัญที่มีต่อสังคม กล่าวคือ

1. ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อบุคคล ครอบครัวมีความสำคัญต่อบุคคล ในฐานะที่เป็นกลุ่มทางสังคมกลุ่มแรกที่บุคคลแต่ละคนเป็นสมาชิก เป็นที่ที่สมาชิกแต่ละคนมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างใกล้ชิดและยั่งยืน ครอบครัวเป็นสื่อกลางที่เชื่อมบุคคลเข้ากับสังคม นับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และทำหน้าที่ถ่ายทอดแบบแผนทางวัฒนธรรมให้กับสมาชิกรุ่นใหม่

ครอบครัวเป็นสถาบันที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ซึ่งสถาบันอื่น ๆ ไม่อาจทำหน้าที่เหล่านี้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการทางเพศ ความต้องการทางด้านอารมณ์ และความต้องการการยอมรับ และผูกพันซึ่งกันและกัน (วิรัตน์ ศรีนพคุณ 2526 : 8)

2. ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อสังคม ครอบครัวมีความสำคัญต่อสังคม ในฐานะตัวกลางที่เชื่อมสังคมเข้ากับบุคคล ครอบครัวจะสนับสนุนให้บุคคลตอบสนองความต้องการของสังคม โดยสังคมจะทำหน้าที่กำหนดหน้าที่ที่บุคคลจะต้องปฏิบัติต่อสังคม ซึ่งกล่าวได้ว่าครอบครัวมีความสำคัญกับสังคม ดังนี้

1) ความสำคัญต่อชุมชน ครอบครัวแต่ละครอบครัวถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ครอบครัวที่อยู่รวมกันเป็นชุมชนหนึ่ง ๆ นั้น ย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีการติดต่อระหว่างกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความสัมพันธ์ของครอบครัวในลักษณะนี้นับเป็นเครือข่ายครอบครัวที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้น ๆ

2) ความสำคัญต่อสังคม ครอบครัวมีความสำคัญต่อการอยู่รอดของสังคม เนื่องจากสังคมประกอบไปด้วยสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันศาสนา สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา รวมทั้งสถาบันครอบครัว หากสถาบันใดสถาบันหนึ่งไม่สามารถทำหน้าที่ได้ก็ย่อมมีผลกระทบต่อความอยู่รอดของสังคมในที่สุด

1.2 โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของครอบครัว

1.2.1 โครงสร้างของครอบครัว

โครงสร้างครอบครัว ประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือสมาชิกในครอบครัวและระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว (รุจาภาไพญญ์ 2541 : 6-7 และอุมาพร ตรังคสมบัติ 2544 : 7-8) กล่าวคือ

สมาชิกครอบครัว โดยทั่วไปประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก เรียกว่าครอบครัวเดี่ยว บางครอบครัวอาจมีสมาชิกอื่นนอกจากที่กล่าวมานี้อาศัยอยู่ด้วย เช่น ปู่ย่า ตายาย น้ำอาช เรียกว่าครอบครัวขยาย ซึ่งการที่แต่ละครอบครัวประกอบไปด้วยสมาชิกคนใดบ้างร่วมอาศัยอยู่นั้น ขึ้นอยู่กับแบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรม และความหมายของครอบครัวที่แต่ละสังคมยึดถือ ในสังคมไทย หากถือเอาตามกฎหมายครอบครัวไทยในปัจจุบันจะถือหลักโครงสร้างครอบครัวว่าประกอบด้วย สามิภรรยา และบุตรเท่านั้น

ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว สมาชิกที่อาศัยอยู่ร่วมกันทุกคนมีบทบาทหน้าที่ มีความสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่นในครอบครัว เช่น บทบาทหน้าที่ของสามิภรรยา บทบาทหน้าที่ของภรรยาต่อสามิภรรยา บทบาทหน้าที่ของบิดามารดาต่อบุตร และ บทบาทหน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดา ระบบความสัมพันธ์นี้ก่อให้เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ทั้งด้านจิตใจ อารมณ์ เศรษฐกิจและสังคม การที่ทุกคนในครอบครัวมีบทบาทหน้าที่ต่อกันและกันย่อมแสดงว่าสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวย่อมมีแนวทางในการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ตามที่

สมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวรวมทั้งสังคมคาดหวังทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข และครอบครัวสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ตลอดไป

1.2.2 บทบาทหน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวมีบทบาทหน้าที่พื้นฐานที่สำคัญ (สุพัตรา สุภาพ 2537 : 68-69) ดังต่อไปนี้

1) สร้างสมาชิกใหม่ (reproduction) ครอบครัวมีหน้าที่ในการสร้างสมาชิกใหม่ทดแทนสมาชิกเดิมที่ตายไป เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ ซึ่งการมีสมาชิกใหม่ก็ต้องมีให้สมดุลกับทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศ ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป มิฉะนั้นอาจเกิดปัญหาสังคมตามมา เช่น ความยากจน อาชญากรรม เป็นต้น

2) บำบัดความต้องการทางเพศ (sexual gratification) เพื่อเป็นการลดปัญหาทางเพศบางอย่าง เช่น การข่มขืน การสมรสเป็นวิธีหนึ่งที่สังคมเข้ามาควบคุมความสัมพันธ์ให้อยู่ในขอบเขต

3) เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เติบโตขึ้นในสังคม (maintenance of immature children or raising the young) ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความรักความอบอุ่นให้กับเด็ก เลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโต ซึ่งการเลี้ยงดูจากที่อื่น เช่น โรงพยาบาล สถานสงเคราะห์ แม้จะทำได้แต่ก็ทำไม่ได้ดีเท่ากับครอบครัว เนื่องจากเด็กจะได้รับการเลี้ยงดูทั้งทางด้านร่างกายและด้านจิตใจจากพ่อแม่เป็นอย่างดี ทำให้เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม

4) ให้การอบรมสั่งสอนแก่เด็กให้รู้จักระเบียบของสังคม (socialization) ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ครอบครัวช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ ค่านิยม แบบของความประพฤติ ฯลฯ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม

5) กำหนดสถานภาพ (social placement) บุคคลได้ชื่อสกุลจากครอบครัว ซึ่งส่วนมากก็เปลี่ยนได้ในเวลาต่อมา เมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงก็เปลี่ยนชื่อสกุลตามสามี สถานภาพที่ครอบครัวให้นี้ทำให้รู้ว่าบุคคลเป็นใคร รวมทั้งเป็นสิ่งติดตัวเด็กมาแต่เกิด เช่น ลูกคนจน ลูกคนรวย เชื้อพระวงศ์ ลูกพ่อค้า โดยสถานภาพดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่

6) ให้ความรักและความอบอุ่น (affection) ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรักและความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นแหล่งให้กำลังใจและปลุกปลอบใจเพื่อให้ฟันฝ่าอุปสรรคได้

กล่าวได้ว่า ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีบทบาทและมีความสำคัญต่อสมาชิก มีหน้าที่ขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ วิถีชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมประเพณี ครอบครัวจึงเป็นรากฐานสำคัญของการก่อรูปพฤติกรรมของสมาชิกให้เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ทางสังคม

1.3 การดำเนินชีวิตครอบครัวตามวงจรชีวิตครอบครัว

ชีวิตครอบครัวโดยทั่วไป จะเริ่มต้นด้วยการแต่งงานของชายและหญิงที่ตัดสินใจจะใช้ชีวิตคู่ร่วมกันในการดำเนินชีวิตครอบครัวในแต่ละช่วงชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไป ตามระยะเวลาของแต่ละ

ครอบครัวจะไม่เหมือนกัน เรียกว่าวงจรชีวิตครอบครัว ซึ่งหมายถึง ระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงชีวิตครอบครัวจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง โดยมีจุดเริ่มต้นจากการแต่งงานของหญิงชายและสิ้นสุดลงที่การจากไปของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย ซึ่งมีลำดับขั้นของการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างชัดเจน แบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ คือ (1) ระยะครอบครัวเริ่มต้น (2) ระยะครอบครัวขยายตัว (3) ระยะครอบครัวอยู่ตัวหรือเริ่มหดตัว และ (4) ระยะครอบครัวหดตัว (จิตตินันท์ เศษะคุปต์ 2545 : 6-12) แต่ละระยะจะมีการจัดการทรัพยากรของครอบครัวที่แตกต่างกันไป (วารุณี วงษา 2545 : 58-60) กล่าวคือ

1.3.1 ระยะครอบครัวเริ่มต้น เป็นระยะเริ่มต้นของชีวิตครอบครัว โดยเป็นระยะของการสร้างและตั้งต้นครอบครัวใหม่ เริ่มตั้งแต่การแต่งงานจนกระทั่งเตรียมตัวมีบุตรคนแรก ซึ่งทั้งหญิงและชายจะต้องเริ่มปรับตัวเข้าหากัน เรียนรู้อุปนิสัยใจคอทั้งสองฝ่ายทั้งคู่จะเริ่มสร้างครอบครัวใหม่และมีการวางแผนการใช้จ่าย ระยะนี้จะใช้จ่ายเงินน้อยกว่าระยะต่อมา ส่วนใหญ่ครอบครัวจะใช้เงินในเรื่องที่อยู่อาศัย เครื่องเรือนและเครื่องใช้ที่จำเป็นจะต้องมีการเพิ่มรายจ่ายของครอบครัวในเรื่องอาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค แต่ข้าน้อยกว่าระยะอื่น ทั้งสามีและภรรยา ยังมีเวลาที่จะปรับปรุงนิสัยการใช้จ่าย โดยการจัดระบบการเงินของครอบครัวให้ดี การจัดแบ่งเงิน รายได้ไว้ส่วนหนึ่งสำหรับเก็บออมไว้ใช้ในระยะต่อไป ถือเป็นการเริ่มต้นชีวิตครอบครัวที่ดี เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวในอนาคต

1.3.2 ระยะครอบครัวขยาย เป็นระยะที่ครอบครัวมีสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้น นับเป็นระยะวงจรชีวิตครอบครัวที่ยาวนานกว่าระยะอื่น โดยการเริ่มต้นตั้งแต่บุตรคนแรกจนกระทั่งบุตรคนสุดท้ายแยกตัวออกไป ระยะครอบครัวขยายเป็นระยะที่มีภาระการใช้จ่ายสูง เพราะบุตรแต่ละคนมีความต้องการที่ไม่เหมือนกัน ในขณะที่รายได้ของครอบครัวเพิ่มขึ้นไม่มากนัก รายจ่ายส่วนใหญ่ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ค่ารักษาพยาบาลและการศึกษาของบุตร ถ้าครอบครัวไม่มีการวางแผนการจัดการรายได้ที่ดีคือ ให้รายได้สมดุลกับรายจ่าย จะทำให้ครอบครัวมีปัญหาเรื่องเงินไม่พอใช้จ่ายเพื่อให้เกิดภาวะสมดุลของรายได้จึงต้องก่อก่อนนี้ ระยะครอบครัวขยายช่วงเวลาจะขึ้นอยู่กับจำนวนบุตร ในระยะครอบครัวขยายถ้าครอบครัวมีบุตรมากระยะที่บุตรศึกษาเล่าเรียนและบุตรช่วยตัวเองได้จะยาวมีผล ทำให้ระยะครอบครัวเริ่มหดตัวสั้น แต่ถ้าระยะครอบครัวขยายมีบุตรน้อยจะทำให้ระยะครอบครัวเริ่มหดตัวยาว

1.3.3 ระยะครอบครัวอยู่ตัวหรือเริ่มหดตัว เป็นระยะที่บุตรคนสุดท้ายของครอบครัวสำเร็จการศึกษาออกหางานทำและแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพโดยที่ไม่ต้องพึ่งพาการเงินของพ่อแม่ (สุขใจ น้ำผุด 2543 : 12) ในระยะนี้ครอบครัวจะมีรายจ่ายลดลงแต่รายได้เท่าเดิมทำให้มีเงินเหลือออม บางครอบครัวมีภาระหนี้สินก็จะค่อย ๆ เบาลง

1.3.4 ระยะครอบครัวหดตัว เป็นระยะที่จำนวนสมาชิกในครอบครัวลดจำนวนลง เนื่องจากบุตรที่เข้าสู่ผู้ใหญ่ตอนต้นทยอยกันออกจากบ้านจนกระทั่งถึงบุตรคนเล็ก ระยะนี้คู่สมรสเข้าสู่วัยชรา ครอบครัวมีรายได้จำกัด เพราะต้องอาศัยจากเงินบำเหน็จบำนาญ เงินประกันชีวิตหรือดอกผลที่ได้จากทรัพย์สิน การจัดการรายได้ในระยะนี้จะต้องมีการวางแผนการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในเรื่องค่ารักษาพยาบาล

จะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตครอบครัวในแต่ละช่วงชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปตามระยะของวงจรชีวิตครอบครัว ซึ่งแต่ละครอบครัวจะไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกในครอบครัวและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครอบครัว

1.4 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของครอบครัว

ในระยะเวลาที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศส่งผลให้เศรษฐกิจมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มุ่งสู่กระแสโลกาภิวัตน์ที่นำไปสู่ภาวะความทันสมัย ประกอบกับวิกฤติทางเศรษฐกิจปี 2540 ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างมาต่อโครงสร้างสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในด้านวิถีชีวิตของคน จากชีวิตสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรม อันส่งผลให้วิถีชีวิตครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น และภายในครอบครัวยังพบว่า มีลักษณะแตกต่างย่อยลงไปอีก เช่น ครอบครัวแตกแยก เด็กถูกทอดทิ้งให้อยู่กับญาติ ทำให้เด็กเกิดความว้าเหว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่พ่อหรือแม่ต้องดูแลลูกโดยลำพัง เป็นต้น อีกด้านหนึ่งลักษณะนิสัยคนเปลี่ยนไปเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น มีความต้องการใช้สินค้าและบริการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ไม่มีขอบเขตจำกัด แต่ขณะเดียวกันความสามารถในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองตอบความต้องการถูกจำกัดด้วยการหามาได้ยากของทรัพยากร ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ความไม่สมดุลของปัญหาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งและทำลายเสถียรภาพของระบบสังคมในประเทศไทย (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม 2549) กล่าวว่าการต้องการของมนุษย์เกิดขึ้นตลอดเวลา เพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งไม่มีขอบเขตจำกัดและไม่มีสิ้นสุด อาจเป็นเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้วคนก็จะพยายามทำงานหรือดิ้นรนเพื่อหาทางแก้ปัญหที่เกิดขึ้น การทำงานต่อสู้ดิ้นรนนั้นอาจจะทำในระดับปัจเจกบุคคลหรือการร่วมมือกันทำในระดับชุมชนหรือทางสังคม การทำงานต่อสู้ดิ้นรนเพื่อแก้ปัญหา คือต้องคิดสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาและหาทางที่จะแก้ปัญหที่เกิดขึ้นนั้น เช่น ครอบครัวมีรายได้น้อยไม่พอใช้จ่ายและมีปัญหาหนี้สิน ก็อาจเริ่มต้นด้วยการพิจารณาตัดทอนการใช้จ่ายของตนเอง ในขณะเดียวกันก็ต้องพยายามทำงานเพื่อหารายได้เพิ่มขึ้น ก็จะช่วยแก้ปัญหที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งจากทิศทางการแก้ปัญหาเศรษฐกิจนี้ ในประเทศไทยได้มีการพูดถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ปัญหาคือความเป็นอยู่ของชาวไร่ชาวนา ตั้งแต่ปีพ.ศ.2517 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่เข้าเฝ้าเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2517 โดยมีพระราชดำรัสตอนหนึ่งดังนี้

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นสูงต่อไป”

แต่การนำแนวคิดดังกล่าวไปแก้ปัญหาคือคนส่วนใหญ่ในระดับประเทศยังมีได้ทำกันอย่างจริงจัง เมื่อเกิดปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้นใน พ.ศ. 2540 สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทย

ยังขาดความรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ขาดการวิเคราะห์และขาดการวางแผนการพัฒนาที่เหมาะสมจึงส่งผลให้เราขาดภูมิคุ้มกันที่ดี การขาดภูมิคุ้มกันที่ดีก็คือขาดการพึ่งพาตนเองหรือพึ่งพาตนเองไม่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุของความไม่พอดี สังคมไทยขาดความพอดีในเรื่องสำคัญอยู่ 5 ประการ (ศิริวรรณ วิบูลย์มา 2549 : 45-48) กล่าวคือ

1. ขาดความพอดีทางด้านจิตใจ ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่จะมีภาวะจิตใจที่ไม่เข้มแข็ง ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ขาดจิตสำนึกที่ดี ไม่มีความเอื้ออาทร ไม่รู้จักการประนีประนอม นึกถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นส่วนใหญ่
2. ขาดความพอดีในด้านสังคม คือไม่ค่อยมีการช่วยเหลือกัน ขาดการทำงานเป็นทีม ชุมชนขาดความเข้มแข็ง ขาดกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากฐานรากที่มั่นคงแข็งแรง
3. ขาดความพอดีด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย ขาดการจัดการอย่างรอบคอบ และที่สำคัญคือความเห็นแก่ตัว ไม่คิดถึงผลที่เกิดขึ้นกับคนรุ่นหลัง
4. ขาดความพอดีด้านเทคโนโลยี คือมีการใช้เทคโนโลยีไม่คุ้มค่าและมีค่านิยมการใช้เทคโนโลยีอย่างฟุ่มเฟือย ขาดการบริหารจัดการ ไม่สนใจและพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสังคมไทย
5. ขาดความพอดีด้านเศรษฐกิจ ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ชอบดำรงชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย ทำตนให้ทันสมัยนิยม ขาดเหตุผล ใช้จ่ายเกินฐานะของตนเอง(จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา 2548 : 41-44)

จากความไม่พอดีหรือการขาดความพอดีของคนในสังคมไทย จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องหาแนวทางการพัฒนา ปลูกจิตสำนึกให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตอย่างพอดี ซึ่งจากบทเรียนการพัฒนาที่ผ่านมา ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาแล้วรวม 9 ฉบับ ฉบับที่ 1 เริ่มจากปีพ.ศ.2504 จนถึงฉบับที่ 9 ปี พ.ศ. 2549 ตลอดระยะเวลา 45 ปี ผลคือ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับระบบเศรษฐกิจและสังคมไทยหลายประการ ทั้งการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ดีขึ้น และส่งผลกระทบต่อทางลบ ซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ที่ตามมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะแผนพัฒนาฉบับที่ 1-7 เศรษฐกิจมีความเจริญเติบโต คนไทยมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายมากขึ้น การพัฒนาที่ก้าวหน้าและรวดเร็วได้เกิดจากการนำทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และความได้เปรียบทางด้านแรงงานราคาถูกของประเทศไทยมาใช้อย่างมากมาย รวมทั้งมีการพึ่งพาทุนเทคโนโลยีและการตลาดจากต่างประเทศ แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม มีการดำเนินไปอย่างจำกัดไม่สอดคล้องกับสิ่งที่เสียไป กล่าวคือ การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาสามารถพัฒนาบรรลุในเชิงปริมาณ ในขณะที่ประสิทธิภาพและคุณภาพตลอดจนขีดความสามารถในการแข่งขันอยู่ในระดับต่ำ เกิดปัญหาความขัดแย้งทางสังคม เกิดความเหลื่อมล้ำของรายได้ มีการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น คนในสังคมส่วนใหญ่ไม่ได้รับผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน จนสุดท้ายส่งผลต่อวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในปี 2540 และต่อจากนั้นมาภาวะเศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัวจากวิกฤตเศรษฐกิจ

อย่างช้า ๆ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ในปี 2540-2548 และต่อมาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ปี พ.ศ. 2547-2549 ภาวะเศรษฐกิจมีการฟื้นตัว โดยที่ประเทศไทยมีการสะสมทุนเพิ่มขึ้น ฐานะการลงทุนระหว่างประเทศดีขึ้น ภาวะหนี้สินลดลง เงินคงคลังเพิ่ม ประเทศเข้าสู่ความทันสมัย คนไทยมีความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตและมีโอกาสเข้าถึงบริการทางด้านสาธารณสุข และการศึกษามากขึ้น (ปาริชาติ เทพอารักษ์ 2548 : 18-19)

แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประเทศในมิติของความสมดุล ความพอดีและการมีภูมิคุ้มกัน เพื่อให้เศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า การเจริญเติบโตดังกล่าวยังอยู่บนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสิ้นเปลืองขาดความสมดุลระหว่างการพัฒนา เศรษฐกิจสังคม และทรัพยากร ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา

ดังนั้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 จึงได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาและกำหนดแนวทางการพัฒนาประเทศ ในปี พ.ศ. 2550 -2554 คือ ให้มุ่งพัฒนาสู่การเป็น **“สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน”** เพื่อให้ **“คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบคลุมอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืนอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี”** และได้มีการน้อมนำแนวปฏิบัติของ **“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”** มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยมีแนวคิดที่คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา คือ ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ซึ่งครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม และสามารถจำแนกองค์ประกอบได้เป็น 7 ด้าน คือ 1) ด้านสุขภาพอนามัย 2) ด้านความรู้ 3) ด้านชีวิตการทำงาน 4) ด้านรายได้และการกระจายรายได้ 5) ด้านชีวิตครอบครัว 6) ด้านสภาพแวดล้อม และ 7) ด้านการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ ซึ่งทุกองค์ประกอบจะต้องดำเนินการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้เกิดผลต่อความอยู่ดีมีสุขของคนได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ ไม่ได้เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่มุ่งเน้นการพัฒนาคนหรือที่เรียกว่า **“คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา”**

2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินชีวิตของครอบครัวและชุมชน

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาอันทรงคุณค่าที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่คนไทยมานานถึง 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อเกิดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ พระองค์ทรงเน้นย้ำเพื่อให้เป็นแนวทางการแก้ไขและป้องกันประเทศให้รอดพ้นจากปัญหาต่างๆ ให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีความยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

2.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง ในที่นี้หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจ ของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ในการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้เกิดสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

2.1.1 หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทาง สายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีใน ตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤตเพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

2) คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ใน ทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการ เปลี่ยนแปลงด้านต่างๆที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5) แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่พอเพียงกับตัวเอง ทำให้อยู่ได้ ไม่ต้องเดือดร้อน มีสิ่งจำเป็นที่ทำได้ด้วยตัวเองไม่ต้องแข่งขันกับใคร และมีเหลือเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ไม่มี อันนำไปสู่การแลกเปลี่ยนในชุมชน และขยายไปจนสามารถที่จะเป็นสินค้าส่งออก เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจระบบเปิดที่เริ่มจากตนเองและความร่วมมือ วิธีการเช่นนี้จะดึงศักยภาพของ ประชากรออกมาสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับ “จิตวิญญาณ” คือ “คุณค่า” มากกว่า “มูลค่า” ในระบบเศรษฐกิจพอเพียงจะจัดลำดับความสำคัญของ “คุณค่า” มากกว่า “มูลค่า” มูลค่านั้นขาดจิตวิญญาณ เพราะเป็นเศรษฐกิจภาคการเงิน ที่เน้นที่จะตอบสนองต่อความต้องการที่ไม่จำกัดซึ่งไร้ขอบเขต ถ้าไม่สามารถควบคุมได้การใช้ทรัพยากรอย่างทำลายล้างจะรวดเร็วขึ้นและปัญหาจะตามมา เป็นการบริโภคที่ก่อให้เกิดความทุกข์หรือพาไปหาความทุกข์ และจะไม่มีโอกาสบรรลุวัตถุประสงค์ในการบริโภคที่จะก่อให้เกิดความพอใจและความสุข (Maximization of Satisfaction) ผู้บริโภคต้องใช้หลักขาดทุนคือกำไร (Our loss is our gain) อย่างนี้จะควบคุมความต้องการที่ไม่จำกัดได้ และสามารถจะลดความต้องการลงมาได้ ก่อให้เกิดความพอใจและความสุขเท่ากับได้ตระหนักในเรื่อง “คุณค่า” จะช่วยลดค่าใช้จ่ายลงได้ ไม่ต้องไปหาวิธีทำลายทรัพยากรเพื่อให้เกิดรายได้มาจัดสรรสิ่งที่เป็น “ความอยากที่ไม่มีที่สิ้นสุด” และขจัดความสำคัญของ “เงิน” ในรูปรายได้ที่เป็นตัวกำหนดการบริโภคลงได้ระดับหนึ่ง แล้วยังเป็นตัวแปรที่ไปลดภาระของกลไกของตลาดและการพึ่งพิงกลไกของตลาด ซึ่งบุคคลโดยทั่วไปไม่สามารถจะควบคุมได้ รวมทั้งได้มีส่วนในการป้องกันการบริโภคเลียนแบบ (Demonstration Effects) จะไม่ทำให้เกิดการสูญเสียมูลค่า จะทำให้ไม่เกิดการบริโภคเกิน (Over Consumption) ซึ่งก่อให้เกิดสภาพเศรษฐกิจดี สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนาที่ยั่งยืน การบริโภคที่ฉลาดดังกล่าวจะช่วยป้องกันการขาดแคลน แม้จะไม่ร่ำรวยรวดเร็ว แต่ในยามปกติก็จะทำให้ร่ำรวยมากขึ้น ในยามทุกข์ภัยก็ไม่ขาดแคลน และสามารถจะฟื้นตัวได้เร็วกว่า โดยไม่ต้องหวังความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากเกินไป เพราะฉะนั้นความพอมีพอกิน จะสามารถอุ้มชูตัวได้ ทำให้เกิดความเข้มแข็ง และความพอเพียงนั้น ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เองแต่มีการแลกเปลี่ยนกันได้ระหว่างหมู่บ้านเมืองและ

แม้กระทั่งระหว่างประเทศที่สำคัญคือการบริโภคนั้นจะทำให้เกิดความรู้ที่จะอยู่ร่วมกับระบบ รักรธรรมชาติ ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง เพราะไม่ต้องทิ้งถิ่นไปหางานทำ เพื่อหารายได้มาเพื่อการ บริโภคที่ไม่เพียงพอ ด้วยเหตุนี้ การจัดสรรทุนและทรัพยากรในครอบครัวและชุมชนที่ดี โดยยึด "คุณค่า" มากกว่า "มูลค่า" ยึดความสัมพันธ์ของ “บุคคล” กับ “ระบบ” และปรับความต้องการที่ไม่จำกัด ลงมาให้ได้ตามหลักขาดทุนเพื่อกำไร และอาศัยความร่วมมือระหว่างทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง ย่อมเสริมสร้าง ครอบครัวและชุมชนที่เข้มแข็งอันเป็นรากฐานที่สำคัญของระบบสังคมโดยรวม

2.1.2 การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง ควรพิจารณาจากประเด็นสำคัญ ได้แก่

1) ความสามารถในการพึ่งตนเองเป็นหลัก ที่เน้นความสมดุลทั้ง 3 คุณลักษณะ คือ พอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกัน มาประกอบการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เป็นขั้นเป็นตอน รอบคอบ ระมัดระวัง พิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่มี องค์ประกอบครอบคลุมทั้ง 5 ประการ คือ

(1) ด้านจิตใจ มีจิตใจเข้มแข็ง ฝึกตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประณีประนอม และนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

(2) ด้านสังคม มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ ครอบครัวและชุมชน รู้จักฝึกกำลัง มีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคง แข็งแรง

(3) ด้านเศรษฐกิจ ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอดี พอมีพอกินสมควรตามอัตภาพ และฐานะของตนประกอบอาชีพสุจริต (สัมมาอาชีพ) ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน ใช้ชีวิตเรียบง่าย โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีรายได้สมดุลกับรายจ่าย รู้จักการใช้จ่ายของตนเองและครอบครัวอย่างมี เหตุผลเท่าที่จำเป็น ประหยัด รู้จักการเก็บออมเงินและแบ่งปันผู้อื่น

(4) ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการ และภูมินิเวศ พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

(5) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและ รอบคอบ สามารถเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด

2) ความรู้คู่คุณธรรม มีการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (ทั้ง ภาคทฤษฎีและการปฏิบัติจริง) ในวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ใช้สติปัญญาในการ ตัดสินใจต่าง ๆ อย่างรอบรู้ รอบคอบ และมีเหตุผลที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาปรับใช้อย่างมี ขั้นตอนและระมัดระวังในการปฏิบัติ มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียร ความอดทน และใช้สติปัญญาอย่างชาญฉลาดในการดำเนินชีวิตในทางสายกลาง

คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มี 4 ประการ ได้แก่

1. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็น ประโยชน์และเป็นธรรม

2. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในสัจจะความดีนั้น
3. ความอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด
4. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรม 4 ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้น โดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคง ก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคล/ครอบครัว เริ่มต้นจากการเสริมสร้างคนให้มีการเรียนรู้ วิชาการและทักษะต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศน์วิทยาอย่างสมดุล เพื่อจะได้มีความเกรงกลัวและละอายต่อการประพฤติผิดมิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูล แบ่งปัน มีสติยั้งคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใด ๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของความเป็นเหตุมีผล พอเหมาะ พอประมาณกับสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคล ในแต่ละสถานการณ์ แล้วพิจารณาฝึกปฏิบัติเช่นนี้ จนตนสามารถทำตนให้เป็นพึ่งของตนเองได้ และเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ในที่สุด

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน ชุมชนพอเพียง ประกอบด้วย บุคคล/ครอบครัวต่าง ๆ ที่มีความพอเพียงแล้ว คือมีความรู้และคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต จนสามารถพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านี้มารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานภาพ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจร่วมคิดร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายสถานภาพ ในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของคนส่วนรวม และความก้าวหน้าของชุมชนอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยสติปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และอยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จนกระทั่งสามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ

2.2 การพัฒนาชีวิตครอบครัวและชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

2.2.1 การพัฒนาชีวิตครอบครัวตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

คนแต่ละคนมีชีวิตแตกต่างกันไปตามแบบแผนของสังคมที่สลับซับซ้อนเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตลอดเวลา แต่ทุกคนก็ยังมีความต้องการที่ประสบความสำเร็จในชีวิต โดยเฉพาะคนไทยที่อยู่ในประเทศไทยนั้น ยังมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงชี้แนะและมอบแนวทางใน

การดำรงชีวิตในทางสายกลางที่สมดุล คือ มีความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันภายใต้เงื่อนไขของความรู้และคุณธรรม ที่เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียง ชีวิตความเป็นอยู่ของคนเกี่ยวข้องกับทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และอื่น ๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นความจำเป็นพื้นฐานที่แต่ละคนมีระดับความต้องการไม่เท่ากัน เพราะแต่ละคนย่อมมีโอกาสของการพัฒนาการที่แตกต่างออกไป เช่น ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ การสร้างรายได้ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เป็นต้น ในขณะเดียวกันด้านสังคมเริ่มต้นจากการดำรงชีวิตจะมองถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง ความร่วมมือของคนในครอบครัวและคนรอบข้าง สมาชิกในสังคมยอมรับ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาชีวิตครอบครัว ควรดำเนินการ ดังนี้

1) ค้นหาความต้องการของตนเองให้พบว่า มีความต้องการอะไร มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตอย่างไร เช่น ต้องการมีชีวิตที่มีอนาคตก้าวหน้า ความเป็นอิสระ มีเวลาเพื่อครอบครัวและสังคม มีทรัพย์สินเพียงพอ มีความสุข หลุดพ้นจากความยากลำบาก

2) วิเคราะห์ข้อมูลของตนเองและครอบครัว ซึ่งจะช่วยให้รู้สถานภาพ รู้สาเหตุของปัญหา รู้ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รู้ผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

2.1 ศักยภาพของตนเอง เช่น ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ (ทักษะ) ชื่อเสียง ประสบการณ์ ความมั่นคง ความก้าวหน้า สภาพทางการเงิน การสร้างรายได้ การใช้จ่ายการออม คุณธรรมและศีลธรรม

2.2 ศักยภาพของครอบครัว เช่น วิธีการดำรงชีวิต ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี คุณภาพชีวิตของคนในครอบครัว ฐานะทางสังคม ฐานะทางการเงิน ที่เป็นทรัพย์สินและหนี้สินของครัวเรือน รายได้ รายจ่าย ของครัวเรือน

3) วางแผนการดำเนินชีวิต เป็นการกำหนดเป้าหมายหรือจุดหมายปลายทางของชีวิต

3.1 พัฒนาตนเอง ให้มีการเรียนรู้ต่อเนื่อง (ใฝ่เรียนรู้) สร้างวินัยกับตนเอง โดยเฉพาะวินัยทางการเงิน

3.2 สร้างนิสัยที่มีความคิดก้าวหน้า มุ่งมั่นในเป้าหมายชีวิต หมั่นพิจารณาความคิด ตัดสินใจแก้ปัญหา เป็นระบบ โดยใช้ความรู้ (ที่รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง) มีความรับผิดชอบ ต่อตนเอง สังคม และครอบครัว

3.3 หมั่นบริหารจัดการใจให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต รักษาดี เสียสละ สามัคคี เทียงธรรม ศีลธรรม

3.4 ควบคุมจิตใจให้ตนเอง ประพฤติในสิ่งที่ดีงาม สร้างสรรค์ ความเจริญ รุ่งเรือง

3.5 พัฒนาจิตใจ ให้ลดละเลิกอบายมุขหรือกิเลสต่างๆ ที่นำไปสู่หนทางที่เป็นบาป ได้แก่ ตัณหา ความโกรธ ความหลงทะนงตน ความผูกพันยึดมั่น ความอยากปรารถนา

3.6 เสริมสร้างและฟื้นฟูความรู้และคุณธรรมของตนเองและครอบครัว เช่น เข้ารับการฝึกอบรม ฝึกทักษะ ในวิชาการต่าง ๆ หรือวิชาชีพ หมั่นตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่องอย่างสม่ำเสมอ

3.7 ปรับทัศนคติในเชิงบวก และมีความเป็นไปได้

4) จัดบันทึกและทำบัญชีรับ-จ่ายของตนเองและครอบครัว เป็นการสำรวจทรัพยากรที่ตนเองและครอบครัวครอบครอง เพื่อบริหารจัดการอย่างสมดุลและมีหลักประกันความเสี่ยง

5) สรุปผลการพัฒนาตนเองและครอบครัว โดยพิจารณาจาก

5.1 ร่างกายมีสุขภาพ สมบูรณ์ แข็งแรง

5.2 อารมณ์ต้องไม่เครียด มีเหตุมีผล มีความเชื่อมั่น มีระบบคิดเป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอน มีแรงจูงใจ กล้าคิดกล้าทำ ไม่ท้อถอย หรือหมดกำลังใจ เมื่อประสบปัญหาในชีวิต

5.3 สิ่งเหล่านี้ได้ลด ละ เลิก ได้แก่ รถป้ายแดง เงินพลาสติก โทรศัพท์มือถือ สถานเริงรมย์ เหล้า บุหรี่ การพนัน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติตนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

1. ทำให้มีใจสงบ เมื่อตั้งใจว่าจะใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่ายๆ ไม่ฟุ้งเฟ้อ จะทำให้จิตใจไม่วุ่นวายสับสน ทะเยอทะยาน แข่งขันกันหาวัตถุสิ่งของมาประดับตนให้ทันสมัยหรือเหนือกว่าผู้อื่น

2. มีความพอใจในสิ่งที่ตนมีและทำใจให้มีความสุขกับสิ่งที่ตนมี พอใจกับความเรียบง่าย ความพอดีตามศักยภาพตน ไม่จำเป็นต้องเปรียบเทียบแข่งขันกับผู้อื่นในเรื่องวัตถุ เช่น ต้องมีบ้านใหญ่โตราคาแพง รับประทานอาหารตามกตัตตาการหรรษา มีเสื้อผ้าเครื่องประดับที่สวยงามตามแฟชั่นเสมอ

3. มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตน ไม่หวั่นไหวไปกับกระแสนิยม ร่วมกันสร้างสังคมให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้

4. ดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล ซื่อสัตย์ สุจริต ไม่ต้องคิดเรื่องทุจริตคอร์รัปชัน สร้างพวกพ้องเพื่อหาผลประโยชน์ร่วมกัน

5. ช่วยให้เศรษฐกิจดีขึ้นทั้งของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

6. มีเวลาว่างมากขึ้น ไม่ต้องวุ่นวายกับการวิ่งหาวัตถุ ทำให้มีเวลาที่จะพัฒนาตน และทำประโยชน์ให้แก่สังคมมากขึ้น มีความสุขจากความพอเพียงและภูมิใจในตนเอง

2.2.2 การพัฒนาชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนา “เศรษฐกิจแบบพอเพียง” สำหรับเกษตรกรนั้น มีการปฏิบัติตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้น คือขั้น 1 ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ในระดับชีวิตที่ประหยัด ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น ขั้น 2 รวมกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา และขั้น 3 ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ทุกฝ่ายจะต้องได้รับประโยชน์

การพัฒนาชุมชนในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นการใช้ “คน” เป็นเป้าหมาย และเน้น “การพัฒนาแบบองค์รวม” หรือ “การพัฒนาอย่างบูรณาการ” ทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ โดยใช้ “พลังทางสังคม” ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปแบบของกลุ่ม เครือข่ายหรือประชาสังคม กล่าวคือ เป็นการผนึกกำลังของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

ฐานคิดการพัฒนาเพื่อความพอเพียง มีแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

1. ยึดแนวพระราชดำริในการพัฒนา “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่”
2. สร้าง “พลังทางสังคม” โดยการประสาน “พลังสร้างสรรค์” ของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” อาทิ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อใช้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาธุรกิจชุมชน

3. ยึด “พื้นที่” เป็นหลัก และใช้ “องค์กรชุมชน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนาส่วนภาคีอื่น ๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นอำนวยความสะดวก ส่งเสริมสนับสนุน

4. ใช้ “กิจกรรม” ของชุมชนเป็น “เครื่องมือ” สร้าง “การเรียนรู้” และ “การจัดการ” ร่วมกัน พร้อมทั้งพัฒนา “อาชีพที่หลากหลาย” เพื่อเป็น “ทางเลือก” ของคนในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างทั้งด้านเพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะเศรษฐกิจ ฯลฯ

5. ส่งเสริม “การรวมกลุ่ม” และ “การสร้างเครือข่าย” องค์กรชุมชนเพื่อสร้าง “คุณธรรมจริยธรรม” และ “การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ” อย่างรอบด้าน อาทิ การศึกษา สาธารณสุข การฟื้นฟู วัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

6. วิจัยและพัฒนา “ธุรกิจชุมชนครบวงจร” (ผลิต-แปรรูป-ขาย-บริโภค) โดยให้ความสำคัญต่อ “การมีส่วนร่วม” ของคนในชุมชน และ “ฐานทรัพยากรของท้องถิ่น” ควรเริ่มพัฒนาจากวงจรธุรกิจขนาดเล็กในระดับท้องถิ่นไปสู่วงจรธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นระดับประเทศและระดับต่างประเทศ

7. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มี “ศักยภาพสูง” ของแต่ละเครือข่ายให้เป็น “ศูนย์การเรียนรู้ธุรกิจชุมชน” ที่มีข้อมูลข่าวสารธุรกิจนั้น ๆ อย่างครบวงจร พร้อมทั้งใช้เป็นสถานที่สำหรับศึกษา คูงาน และฝึกอบรม

สำหรับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในงานพัฒนาชุมชนนั้น ได้มีการส่งเสริมให้มีการดำเนินงานใน 3 ระดับ (สรยุทธ จันสุข, 2552 : 49-52) ดังนี้

1. ระดับจิตสำนึก ส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนแต่ละคนมีความตระหนักถึงความสุขและความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดี รู้สึกถึงความพอเพียงในการดำเนินชีวิตอย่างสมถะประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้อย่างถูกต้องไม่อดอยาก ไม่โลกที่ต้องตกตวง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นจนเกินความจำเป็น คิดเผื่อแผ่แบ่งปันยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชนด้วย อย่างไรก็ตามระดับความพอเพียงของสมาชิกแต่ละคนไม่เท่าเทียมกัน แต่สมาชิกทุกคนที่ดำเนินชีวิตตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียงเห็นสอดคล้องในการยึดมั่นในหลักการ 3 ประการ คือ

1) หลักการใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเองและรู้จักพัฒนาตนเองด้านการทำจิตใจให้ผ่อนคลายด้วยความเจริญใจและมีความสนใจอยู่เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

2) หลักการคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันและกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เมื่อมีปัญหาจากการดำเนินชีวิตก็สามารถใช้สติปัญญาไปตรวจหาสาเหตุของปัญหาและแก้ไขไปตามเหตุและตัวชีวิตด้วยความสามารถและศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ ด้วยการปรึกษาหารือที่ถ้อยอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชนก่อนคิดพึ่งพาอาศัยผู้อื่น

3) หลักการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง รู้จักลดกิเลสความต้องการของตนเองลง เพื่อให้เหลือแรงกำลังและเวลาที่เพียงพอในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ประโยชน์แก่ส่วนรวมให้มากขึ้น

2. ระดับปฏิบัติ ส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติใน 4 ขั้นตอน ได้แก่

1) เป็นการนำหลักการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้กับสมาชิกในชุมชนโดยยึดหลักของการพึ่งตนเองให้ได้ในระดับครอบครัวก่อน มีการบริหารจัดการครอบครัวอย่างพอดี ประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย โดยสมาชิกแต่ละคนต้องรู้จักตนเองโดยรู้ข้อมูลรายรับและรายจ่ายในครอบครัว รู้จักการรักษาระดับการใช้จ่ายของตนไม่ให้เกินหรือเป็นหนี้ให้เกิดผลในการสร้างภูมิคุ้มกันโดยไม่ทำให้ครอบครัวเดือดร้อน รู้จักนำเอาศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ที่สุด โดยเฉพาะความสามารถพึ่งตนเองในเรื่องปัจจัยสี่

2) อยู่ได้อย่างพอเพียง ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลางตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาของพระพุทธศาสนาให้ตนเองอยู่ได้อย่างสมดุลมีความสุขที่แท้ โดยไม่รู้สึกละแฉงไม่คิดเบียดเบียนตนเองเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ดำเนินชีวิตให้มุ่งทำการเกษตรแบบพออยู่พอกิน ปลูกพืชไว้กินเองก่อนหากเหลือจึงขายและขยายพันธุ์ สนับสนุนให้มีกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกแทนการใช้เทคโนโลยี

3) อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร มีความคิดที่แจกจ่ายแบ่งปันไปให้ผู้อื่นซึ่งทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมที่ดี ลดความเห็นแก่ตัวและสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ สามารถทำให้สมาชิกมีทรัพยากรใช้หมุนเวียนได้ตลอดทั้งปีอย่างพอเพียง เก็บไว้เพื่อยังชีพ มีจิตใจคำนึงถึงการแบ่งปันกันให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยง

4) ให้สมาชิกรู้จักพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและประสบการณ์ของตนเองหรือจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ทุกคนช่วยกันพัฒนาชีวิตของตนเองและชุมชนร่วมกัน มีการสืบทอดและเรียนรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นสังคมที่ใช้คุณธรรมเป็นตัวนำในระดับปฏิบัติ มีกิจกรรมชุมชนที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่ทำให้พื้นที่ชุมชนของตนเองมีความสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ซึ่งกิจกรรมในระดับปฏิบัติในชุมชนที่มีลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง สามารถส่งเสริมได้ในลักษณะ 3 กลุ่มกิจกรรมหลัก ได้แก่

1) กิจกรรมการผลิตภาคเกษตร ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมแต่ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่าด้วยการหมุนเวียนทุนทรัพยากรธรรมชาติภายในพื้นที่ วิธีการทำเกษตรที่เน้นปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อน ด้วยการกิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพ การปลูกผักและข้าวที่ปลอดสารพิษ การทำสวนสมุนไพรของชุมชน การคิดค้นสารไล่แมลงสมุนไพร การทำถ่านชีวภาพการแปรรูปผลผลิต และ การทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุล

2) กิจกรรมการรวมกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกชุมชนด้วยทุนทางสังคมที่มีอยู่ ชุมชนได้รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่อต้านยาเสพติด กิจกรรมนิมนต์พระให้มาช่วยสอนจริยธรรมและศีลธรรมในโรงเรียน การเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้หรือโรงเรียนเกษตรกรในพื้นที่ กิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีชุมชน การจัดตั้งร้านค้าที่เป็นของชุมชน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ การจัดทำแผนแม่บทชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และกิจกรรมการผลิตของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อค้าขายหรือผลิตแลกเปลี่ยนระหว่างกัน และขยายผลการพัฒนาไปยังเครือข่ายอื่นด้วย

3) กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจิตสำนึกท้องถิ่น ส่งเสริมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ปลูกฝังความเอื้ออาทรในชุมชน เป็นต้น

3. ระดับปฏิเวธ เป็นผลการปฏิบัติตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากประสบการณ์ที่แลกเปลี่ยนกันนั้นครอบคลุมถึงการวัดผลหลังการปฏิบัติ คือ สมาชิกชุมชนได้พัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น โดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจให้เกิดความพอเพียงในทุกระดับของการดำเนินชีวิต ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสังคม ดังนี้

1) ความพอเพียงในระดับครอบครัว เป็นการที่สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ใกล้เคียงกันที่พึ่งพาตนเองได้อย่างมีความสุข ทั้งทางกายและทางใจ สามารถดำเนินชีวิตได้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นรวมทั้งไม่เป็นหนี้หรือภาระผูกพันอนาคตของตนและครอบครัวแต่สามารถหาตัวชี้วัดสัมฤทธิ์ผลของตนเองได้โดยมีส่วนร่วมเหลือสำหรับออมในครอบครัวด้วย

2) ความพอเพียงในระดับชุมชน เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกมีความพอเพียงในระดับครอบครัวก่อนและรู้จักรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ส่วนรวมในการบริหารจัดการตัวชี้วัดทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน จัดการกับภูมิปัญญาหรือศักยภาพของสมาชิกในท้องถิ่นให้สามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสมดุลกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชน การรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

3) ความพอเพียงในระดับสังคม เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนหลายแห่งที่มีผลปฏิบัติระดับชุมชนมารวมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ สืบถอดภูมิปัญญาและร่วมพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ให้เกิดเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนและสังคมแห่งความพอเพียงรวมทั้งใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เป็นองค์รวมเพื่อรักษาความสมดุลของการพัฒนาโดยใช้ทุนทางสังคมทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากรอย่างสมดุล

ลักษณะกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง

ระดับครอบครัว	ระดับหมู่บ้าน
การลดรายจ่าย	
1. การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค 2. ใช้ปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพป้องกันศัตรูพืช	1. ปลูกข้าว ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในชุมชน 2. ทำเกษตรอินทรีย์ เช่น ทำปุ๋ยและสารชีวภาพใช้ในการเกษตร
การเพิ่มรายได้	
1. การปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิด 2. มีการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า	1. ทำเกษตรผสมผสาน 2. มีวิสาหกิจชุมชน เช่น โรงสี โรงแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร กลุ่มอาชีพ ปั่นน้ำมัน
การออม	
1. มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินเพื่อให้มีเงินเก็บออม 2. มีกิจกรรมการออม เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสัจจะ สหกรณ์ออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนอื่น ๆ และธนาคาร เป็นต้น	1. มีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหรือกลุ่มอื่นที่มีกิจกรรมการออม
การดำรงชีวิต	
1. สมาชิกครัวเรือนสืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญา 2. สมาชิกมีความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน มีคุณธรรม	1. มีแผนชุมชน 2. ประชาชนยึดมั่นในหลักศาสนา
การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	
1. ใช้สารอินทรีย์และชีวภาพในการทำการเกษตร 2. มีการกำจัดขยะของเสียอย่างถูกวิธี เช่น แยกขยะ	1. มีการจัดระเบียบชุมชน เช่น การรักษาความสะอาดที่สาธารณะ 2. มีกิจกรรมอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ
การเอื้ออาทร (การแบ่งปัน/การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน)	
1. ได้รับการสนับสนุนดูแลจากกลุ่มเศรษฐกิจ ชุมชน 2. ครัวเรือนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน	1. มีกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน เช่น โรงสีข้าว ชุมชน โรงงานแปรรูปผลผลิตชุมชน กลุ่มอาชีพ 2. ชุมชนมีความรู้รักสามัคคี ไม่มีความแตกแยก

อ้างอิงจาก สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (www.villagefund.or.th)

3. รัฐบาลกับการสนับสนุนการพัฒนาชีวิตครอบครัวแบบพอเพียง

การสนับสนุนการพัฒนาชีวิตครอบครัวแบบพอเพียง รัฐมีนโยบาย มาตรการ กลไกแผนงาน โครงการที่มอบหมายให้หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในชุมชนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนี้

3.1 กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีนโยบายในการสร้างขบวนการองค์กรชุมชนในการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น โดย ในปี พ.ศ.2548 ได้มีนโยบายฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นภาคกลางอย่างยั่งยืน โดยมีฐานคิดของเรื่องการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นคือ “การพัฒนาที่ให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนา ร่วมกันสร้างรูปธรรมเศรษฐกิจพอเพียง และการทำให้เกิดภูมิคุ้มกันของชุมชน โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาคน พัฒนาวิถีคิด ให้คนในชุมชนรู้จักตนเอง และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก เป้าหมายของการพัฒนามุ่งสู่การพึ่งตนเอง และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นคนในชุมชนได้ ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน มีการใช้ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและการประสานพลังท้องถิ่นเข้าร่วมสนับสนุนในกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ”

จากฐานคิดที่กล่าวถึงข้างต้นนำไปสู่การกำหนดแนวทางสร้างรูปธรรมของการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นคือ มีการกำหนดพื้นที่ต้นแบบ และมีการนำเอากระบวนการทำแผนชุมชนเข้ามาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้คนในท้องถิ่นเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การพัฒนาแกนนำจากการปฏิบัติจริงในพื้นที่ การเชื่อมโยงหน่วยงานในท้องถิ่นเพื่อเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา (บ้าน วัด โรงเรียน อบต. หน่วยงานราชการ) และมีการจัดการความรู้ของชุมชนยกระดับรูปธรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกันของคนในท้องถิ่นและนำไปสู่การขยายผล ผลที่คาดว่าจะเกิดจากการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นคือการปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีชีวิต สู่การสร้างเศรษฐกิจพอเพียง คนในชุมชนมีการใช้วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทุนทางสังคมมาเป็นฐานในการเชื่อมโยงคน ครอบครัว ชุมชน การเกิดมิติของความร่วมมือของพลังท้องถิ่นทำให้เกิดความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การสร้างครอบครัวอบอุ่น กินดี อยู่ดี และเกิดการขยายผลของการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง โดยในพื้นที่ภาคกลางตอนบนได้มีการจัดเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจ และร่วมกันกำหนดเป้าหมายและแนวทางการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นภาคกลางบนเป้าหมายที่สำคัญคือ การลดรายจ่าย สร้างรายได้ การสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือน การพัฒนาศักยภาพแกนนำ การพัฒนาดังแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น การเชื่อมโยงเครือข่ายระดับครอบครัว ชุมชนองค์กรชุมชน และการสร้างความร่วมมือการพัฒนา กับหน่วยงานในท้องถิ่น (การสร้างความสัมพันธ์ใหม่กับหน่วยงานท้องถิ่น)

ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นของภาคกลางคือเกษตรอินทรีย์ มีแนวทางสำคัญคือ การสร้างแปลงสาธิต การสร้างศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนชาวนา การผลิตปุ๋ยชีวภาพ การพัฒนาแกนนำ การพัฒนาเยาวชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นเครื่องมือการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจากการฟื้นฟูชุมชนภาคกลางจากแนวทางดังกล่าวข้างต้นนี้สามารถสะท้อนให้เห็นโอกาสในการดึงศักยภาพแกนนำ ความรู้

ภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น และพลังท้องถิ่นเข้ามาร่วมกันทำงาน เกิดเพื่อน เกิดการเคลื่อนไหวของคนในท้องถิ่นเข้ามาร่วมกันคิดเพื่อท้องถิ่นมากขึ้น การก้าวสู่เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ความทันสมัยของเทคโนโลยี การเข้าถึงข่าวสารข้อมูลที่รวดเร็วทันใจ สิ่งสำคัญคือการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับท้องถิ่น และวัคซีนที่จะสามารถสร้างภูมิคุ้มกัน ได้แก่คือ

ความรู้ ความรู้เก่าที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ใหม่ที่ทำให้เกิดความเท่าทัน ฉะนั้นกระบวนการฟื้นฟูจะต้องเน้นการสร้างความรู้ให้กับคนในชุมชน ทั้งทางด้านการทำมาหากินและความรู้สถานการณ์ภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

การสร้างคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ขยันและอดออม การใช้ชีวิตที่พอเพียง ส่วนการเลือกทางเดินหรือวิถีชีวิตเป็นเรื่องของคนในท้องถิ่นต้องเลือกทางเดินของตนเอง บนทางสายกลางสู่เศรษฐกิจพอเพียงที่มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันตนเอง ที่ทันต่อสถานการณ์ทั้งในและนอกชุมชน

3.2 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหลายหน่วยงานที่สนับสนุนการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

3.2.1 สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดให้มีโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คัดเลือกเกษตรกรรายกจนหรือบุคคลทั่วไปที่มีที่ดินทำกินเข้าร่วมโครงการ และคัดเลือกศูนย์หลักและศูนย์เครือข่าย (node) จากผู้ที่ประสบความสำเร็จหรือแหล่งเรียนรู้ภาครัฐ ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์พระราชดำริ เพื่อเป็นศูนย์ฝึกอบรมเกษตรกรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรให้เกิดการรวมกลุ่ม/วิสาหกิจชุมชน/สหกรณ์ (ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2) รวมทั้งให้เกิดเครือข่ายและการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มอาชีพ (ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3)

3.2.2 กรมพัฒนาที่ดิน จัดให้มีโครงการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีทางการเกษตร และโครงการศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยสาธิตและบรรยายเทคโนโลยีด้านการปรับปรุงบำรุงดิน ฟื้นฟูดินเสื่อมโทรม สาธิตการผลิตปุ๋ยหมักและปุ๋ยอินทรีย์น้ำ สาธิตการปลูกหญ้าแฝก และจัดทำแปลงสาธิตการทำเกษตรอินทรีย์โดยใช้เทคโนโลยีชีวภาพ การใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีทางการเกษตร โดยใช้ศูนย์เรียนรู้ 800 แห่ง โดยผู้ให้ความรู้ คือ เกษตรกรหมอดินอาสา

3.2.3 กรมส่งเสริมการเกษตร จัดให้มีโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ปี 2550 (ศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียง) โดยทำการคัดเลือกแปลง/ฟาร์ม ที่มีศักยภาพ และมีความพร้อม(เช่น แปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ แปลงเกษตรของปราชญ์ชาวบ้าน แปลงหนึ่งตำบลหนึ่งฟาร์ม จุดถ่ายทอด/สาธิต) เพื่อพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ทางการเกษตรพอเพียง

3.2.4 กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ จัดทำโครงการเสริมสร้างภูมิปัญญาทางบัญชีแก่เกษตรกรไทย โดยทำการอบรมการจัดทำบัญชีครัวเรือน บัญชีรายรับ-รายจ่ายของครอบครัวอย่างง่าย ๆ ให้กับชุมชน

3.2.5 สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จัดทำโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน โดยมี การ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน และคัดเลือกเกษตรกรที่มีศักยภาพ ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเข้ารับการศึกษาอบรม

3.2.6 กรมปศุสัตว์ จัดทำโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน โดยจัดตั้งศูนย์ ฝึกอบรมเรียนรู้ด้านปศุสัตว์ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อใช้ในการฝึกอบรมเกษตรกร

3.2.7 กรมประมง โครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน มีการจัดพื้นที่ภายในศูนย์ หรือ สถานีของกรมประมง จำนวน 20 ศูนย์ เป็นสถานที่ที่มีศักยภาพ เพื่อใช้สำหรับถ่ายทอดความรู้ด้าน ประมงตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกร

3.3 กระทรวงมหาดไทย โดยกรมการพัฒนาชุมชน ถือเป็นหน่วยงานมุ่งพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็งและมีความสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน จากการส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งมีเสถียรภาพโดยการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนพออยู่พอกิน อยู่ดีกินดี และมีศรีสุข ตามศักยภาพของชุมชนโดยใช้กลยุทธ์ส่งเสริมการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อประกอบ อาชีพ และดำรงชีวิตใน 3 แผนงานหลัก ได้แก่

- 1) ส่งเสริมการประกอบอาชีพตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ครัวเรือนยากจน
- 2) ส่งเสริมการจัดกิจกรรมกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง
- 3) ส่งเสริมการจัดกิจกรรมในชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นอกเหนือจากนั้น ยังมีโครงการอีกมากมายที่หน่วยงานจัดทำขึ้นเพื่อให้ครอบครัวและ ชุมชนได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางใน การดำเนินชีวิตและใช้ในทางปฏิบัติ ดังนี้

1. โครงการเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับชุมชน อีกหนึ่งนโยบายเร่งด่วนเพื่อการสร้าง รายได้และศักยภาพทางเศรษฐกิจในระดับฐานย่อยที่สุดในหน่วยการปกครองผ่าน "ชุมชน" โดยการ จัดตั้ง "โครงการเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับชุมชน (สพข.)" หรือที่รู้จักกันดีในชื่อ "โครงการชุมชน พอเพียง" เพื่อให้ทุกชุมชนมีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งงบประมาณภาครัฐอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันก็ มุ่งให้ประชาชนทุกภาคส่วนในชุมชนร่วมกันบริหารจัดการและพัฒนาศักยภาพของตนเองผ่านรูปแบบ การประชาคม ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวทางการดำรงชีวิตที่พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวได้พระราชทานให้ประชาชนชาวไทย เพื่อเตือนสติคนไทยในการใช้ชีวิตแบบ "พอเพียง พอกิน พอใช้" ก่อนจะพัฒนาไปสู่การ "กินคืออยู่ดี" และก้าวไปสู่ "ความมั่งมีศรีสุข" ภายใต้การกำกับ ดูแลของสำนักงานเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับชุมชน (สพข.) โดยแบ่งชุมชนออกเป็น 7 ขนาด ดังนี้

ชุมชนที่มีชื่อชาวบ้านตามทะเบียนบ้าน 1-50 คน ได้เงิน 1 แสนบาท
 ชุมชนที่มีชื่อชาวบ้านตามทะเบียนบ้าน 51-150 คน ได้เงิน 2 แสนบาท
 ชุมชนที่มีชื่อชาวบ้านตามทะเบียนบ้าน 151-250 คน ได้เงิน 3 แสนบาท
 ชุมชนที่มีชื่อชาวบ้านตามทะเบียนบ้าน 251-500 คน ได้เงิน 4 แสนบาท
 ชุมชนที่มีชื่อชาวบ้านตามทะเบียนบ้าน 501-1,000 คน ได้เงิน 5 แสนบาท
 ชุมชนที่มีชื่อชาวบ้านตามทะเบียนบ้าน 1,001-1,500 คน ได้เงิน 6 แสนบาท
 ชุมชนที่มีชื่อชาวบ้านตามทะเบียนบ้าน 1,500 คน ขึ้นไป ได้เงิน 7 แสนบาท
 ทั้งนี้ชุมชนพอเพียงมีตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ 3 ด้าน ได้แก่

- 1) ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการร่วมคิด-ร่วมทำ ร่วมพัฒนาชุมชน ให้มีความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน
 - 2) มีการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 3) มีการจัดสรรงบประมาณ กระจายงบประมาณให้ชุมชนโดยตรงครบทุกชุมชน
2. โครงการประกวดหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์พัฒนาสังคม กรมพัฒนาสังคม และสวัสดิการ ในปัจจุบันการดำเนินงานการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้แบบประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของกระทรวงมหาดไทย ปี 2552 นำมาใช้ในการประเมินหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยมี 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด เพื่อจัดระดับ 3 ระดับ ประกอบด้วย ระดับ “พออยู่ พอกิน” “อยู่ดี กินดี” และ “มั่งมี ศรีสุข” โดยประเมินจากหมู่บ้านที่ผ่านเกณฑ์ 6 x 2 ด้วยตัวชี้วัดประกอบด้วย

- 1) ด้านจิตใจและสังคม (มี 7 ตัวชี้วัด) ได้แก่
 - (1) มีความสามัคคีและความร่วมมือของคนในหมู่บ้าน
 - (2) มีข้อปฏิบัติของหมู่บ้าน
 - (3) มีกองทุนในรูปแบบสวัสดิการแก่สมาชิก
 - (4) ยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย
 - (5) มีคุณธรรม/จริยธรรม
 - (6) คนในหมู่บ้าน/ชุมชน ปลอดภัยหายุมข
 - (7) มีความเชื่อมั่นในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) ด้านเศรษฐกิจ (มี 5 ตัวชี้วัด) ได้แก่
 - (8) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน
 - (9) มีกิจกรรมลดรายจ่ายและสร้างรายได้
 - (10) มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพหลักของหมู่บ้าน
 - (11) มีกิจกรรมการออมที่หลากหลาย
 - (12) มีการดำเนินงานในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มที่มีการดำเนินงาน

3) ด้านการเรียนรู้ (มี 7 ตัวชี้วัด) ได้แก่

- (13) มีข้อมูลของชุมชน
- (14) มีการใช้ประโยชน์จากข้อมูลชุมชน และแผนชุมชน
- (15) มีการค้นหาและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการสร้างคุณค่า
- (16) มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน
- (17) มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน
- (18) มีการสร้างเครือข่ายภาคีการพัฒนา
- (19) มีการปฏิบัติตามหลักการพึ่งตนเอง

4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (มี 4 ตัวชี้วัด) ได้แก่

- (20) มีจิตสำนึกของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (21) มีกลุ่มองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม
- (22) มีการใช้พลังงานทดแทนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชน
- (23) มีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ระดับ “พออยู่ พอกิน” ตัวชี้วัด ผ่าน 10-16 ตัว ตัวชี้วัดหลัก 10 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่ 1,2,4,8,10,13,16,17,20,21

ระดับ “อยู่ดี กินดี” ตัวชี้วัด ผ่าน 17-22 ตัวชี้วัดหลัก 17 ตัวชี้วัด ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่ 1,2,3,4,5,8,9,10,11,13,14,16,17,19,20,21,22

ระดับ “มั่งมี ศรีสุข” ต้องผ่านตัวชี้วัด 23 ตัวชี้วัด

ทั้งนี้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงมีตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ 4 ด้าน คือ

1. แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. การประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามตัวชี้วัด 6x2
3. การประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กระทรวงมหาดไทย 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด

กำหนดหมู่บ้านต้นแบบ 3 ระดับ “พออยู่ พอกิน” อยู่ดี กินดี” “มั่งมี ศรีสุข”

4. แผนการแก้ปัญหาของครัวเรือนด้านเศรษฐกิจพอเพียง ความพอประมาณ

ความมีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกัน ความรู้และการเรียนรู้

5. แผนปฏิบัติการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ตามเกณฑ์การประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กระทรวงมหาดไทย ปี 2552

3. โครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ การจัดการพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชน ประชาชนให้มีวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและอยู่ดีมีสุข ด้วยการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง การพัฒนาชนบทโดยนำแนวทางการพัฒนาอันเนื่องมาจาก

พระราชดำริมาใช้เพื่อเป็นตัวแบบหรือแนวทางให้กับหน่วยงาน หมู่บ้านหรือชุมชน ประชาชน นำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินงานในพื้นที่ ด้วยการประสานพลังระหว่างภาคีการพัฒนาในระดับต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานราชการ ปรราชญ์ชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน เอกชน สถาบันการศึกษา และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเกิดด้วยแนวคิดการ บูรณาการในด้านต่าง ๆ นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ เพื่อช่วยเหลือตนเอง และพึ่งตนเองได้

การดำเนินการจัดเป็น 4 ชั้น ประกอบด้วย

ชั้นที่ 1 การประเมินและการแยกประเภทหมู่บ้านหรือชุมชน

1. การพัฒนาหมู่บ้านจะดำเนินใน หมู่บ้านตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย ใช้ฐานข้อมูลกรมการปกครอง พ.ศ. 2549 จำนวน 74,435 หมู่บ้าน ตามสภาพภูมิสังคมของแต่ละหมู่บ้าน โดยการประสานพลังการพัฒนาจากภายในชุมชน (Outside-in) โดยกระบวนการแผนชุมชน และพลังการส่งเสริมสนับสนุนของหน่วยงานจากภายนอก ในการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการเรียนรู้และพัฒนาทักษะชีวิตของชุมชน

2. ส่งเสริมหมู่บ้านหรือชุมชน ให้มีวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยหลักการการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาเพื่อตนเอง ตามแนวคิดประชาชนเป็นศูนย์กลางด้วยการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง โดยมีเป้าหมายการพัฒนาตามเกณฑ์ประเมิน 6 ด้าน 12 ตัวชี้วัด โดยมีพัฒนากร อาสาสมัคร ผู้นำชุมชน ร่วมเป็นชุดปฏิบัติการขับเคลื่อนร่วมกับภาคีการพัฒนา ทำให้มีหมู่บ้านที่ผ่านเกณฑ์ตัวชี้วัด ในปี พ.ศ. 2551 แล้ว 58,537 หมู่บ้าน

3. ส่งเสริมหมู่บ้านหรือชุมชนเพื่อยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้ ในหมู่บ้านที่มีการดำเนินการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านเกณฑ์ 6 ด้าน 12 ตัวชี้วัดแล้ว ให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มความสามารถของครอบครัวที่ดำเนินการให้สามารถถ่ายทอด ความรู้ ประสบการณ์ กำหนดเป็นจุดเรียนรู้ในหมู่บ้าน และทำให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ด้วยการมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อจัดกิจกรรม ให้การเรียนรู้ร่วมกันของคนในหมู่บ้านหรือชุมชน และให้การเรียนรู้แก่ผู้สนใจจากภายนอกชุมชนซึ่งได้ดำเนินการส่งเสริมให้หมู่บ้าน เป็นแหล่งเรียนรู้ได้ ในปี พ.ศ. 2551 จำนวน 11,430 หมู่บ้าน

4. การดำเนินการส่งเสริมการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คำนี้ถึง อัตลักษณ์ และภูมิสังคมของแต่ละชุมชน เพื่อการใช้วิธีการในการส่งเสริมที่แตกต่างกันระหว่างในหมู่บ้านหรือชุมชน ทั่วๆ ไป กับหมู่บ้านหรือชุมชน ในพื้นที่ห่างไกลและกันดาร ที่ใช้ในแนวทางการประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงาน คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) เป็นหมู่บ้านมีลักษณะเป็นพื้นที่สูงเป็นที่อยู่ของชาวเขา ชนกลุ่มน้อย พื้นที่พัฒนาเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดน พื้นที่ที่เส้นทางคมนาคมยากลำบากห่างไกล เสี่ยงภัย มีโรคภัยไข้เจ็บชุกชุม มีความเป็นอยู่ยากลำบาก ดังนั้น เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติผู้ทำหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาจึงต้องพิจารณาและศึกษาสภาพชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมให้เข้าใจ เพื่อเลือกวิธีการเข้าถึงเพื่อการพัฒนาที่สัมฤทธิ์ผล

ขั้นที่ 2 การคัดเลือกหมู่บ้านหรือชุมชนเป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

1. การประเมินหมู่บ้าน/ชุมชน ที่มีวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 6 ด้านแล้ว สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดจะทำการประเมินหมู่บ้านหรือชุมชน เพื่อแยกระดับหมู่บ้านตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เกณฑ์ชี้วัดของกระทรวงมหาดไทย 5 ด้าน 23 ตัวชี้วัด เป็นเกณฑ์ในการประเมินและพิจารณาแยกประเภท จัดระดับหมู่บ้าน โดยมุ่งเน้นให้เสนอหมู่บ้านที่ผ่านเกณฑ์จริง ๆ เน้นในเชิงคุณภาพ ไม่เน้นปริมาณ

2. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดจัดทำบัญชีหมู่บ้านเป้าหมาย โดยการนำผลการประเมินหมู่บ้าน มาจัดประเภทของแต่ละหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน คือหมู่บ้านที่ผ่านเกณฑ์ เป็นหมู่บ้าน ระดับ “พออยู่ พอกิน” และขั้นก้าวหน้า คือหมู่บ้านที่ผ่านเกณฑ์เป็นหมู่บ้าน ระดับ “อยู่ดี กินดี” และระดับ “มั่งมี ศรีสุข” ซึ่งทั้ง 3 ระดับ ระดับนี้สามารถพัฒนาไปได้เฉพาะระดับของตนเองไม่จำเป็นต้องพัฒนาเป็นลำดับหรือขั้นต่อกันไป

3. การตรวจสอบผลการประเมินหมู่บ้านและชุมชน และจัดเรียงลำดับ เพื่อกำหนดหมู่บ้านเป้าหมาย โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนำเสนอผลการประเมินให้ศูนย์อำนวยการปฏิบัติการจัดความยากจนและพัฒนาชนบท ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด (ศจพ.จ.) พิจารณาตรวจสอบและจัดลำดับหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านพัฒนาตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละระดับของจังหวัด พร้อมทั้งกำหนดหมู่บ้านเป้าหมายในการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบของจังหวัด

ขั้นที่ 3 การพัฒนาขยายผลวิถีชีวิตประชาชนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อกำหนดหมู่บ้านเป้าหมายในแต่ละระดับ ของจังหวัดแล้วเพื่อให้เกิดการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านพัฒนาตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จึงต้องมีกิจกรรมเพื่อเพิ่มความสามารถของประชาชน และศักยภาพของชุมชน คือ

1. การเพิ่มศักยภาพ ของแกนนำชุมชน ให้มีความสามารถในการขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชนได้ด้วยชุมชนเอง โดยให้ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขต เป็นผู้รับผิดชอบฝึกอบรมสร้างแกนนำการพัฒนาหมู่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนจากหมู่บ้านเป้าหมาย จำนวน 160 หมู่บ้าน รวม 600 คน

2. การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามเป้าหมายในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ในปีงบประมาณ 2552 จำนวน 160 หมู่บ้าน แยกเป็นหมู่บ้านระดับ “พออยู่ พอกิน” จำนวน 50 หมู่บ้าน หมู่บ้านระดับ “อยู่ดี กินดี” จำนวน 60 หมู่บ้านและหมู่บ้าน ระดับ “มั่งมี ศรีสุข” จำนวน 50 หมู่บ้าน มุ่งหมายให้ประชาชนในหมู่บ้านน้อมนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นวิถีชีวิตของชุมชน จังหวัดจะจัดกิจกรรมเพื่อ

- สร้างการเรียนรู้ของประชาชนและเกิดการยอมรับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

- กิจกรรมเพิ่มทักษะการประกอบกิจกรรมการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือน ทักษะการบริหารจัดการกิจกรรมกลุ่ม ทักษะการบริการจัดการเครือข่ายเพื่อการพัฒนา ทั้งนี้ให้เป็นไปตามพื้นฐานของหมู่บ้านและระดับหมู่บ้านเป้าหมาย พร้อมทั้งมีการจัดการความรู้เพื่อค้นหา

- สรุปผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ไปจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเพื่อขยายผลสู่หมู่บ้าน ชุมชนอื่นๆต่อไป

ขั้นที่ 4 การยกย่องและเชิดชูเกียรติ

1. การประกาศหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ด้วยคณะกรรมการประเมินผลหลังการพัฒนาหมู่บ้าน ด้วยเกณฑ์การประเมินผล ตรวจสอบและประกาศความสำเร็จของการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

2. สนับสนุนให้เข้าสู่กระบวนการ การประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) เพื่อรับรางวัลถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยการสนับสนุนให้บุคคลชุมชนเข้าสู่กระบวนการประกวดดังกล่าว

3. หมู่บ้านหรือชุมชนดำเนินการขับเคลื่อนการพัฒนาต่อเนื่องเพื่อให้หมู่บ้านหรือชุมชนและประชาชนมีวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีความสุข ด้วยการดำเนินกิจกรรมประจำวันอย่างพอเพียง ที่มีพฤติกรรมของชุมชนประกอบด้วย

- มีความพอประมาณ หมายถึงความพอเหมาะต่อความจำเป็นที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

- ยึดหลักความมีเหตุผล หมายถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

- มีหลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

- ด้วยเงื่อนไขความรู้ ที่ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

- พร้อมทั้งเงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างให้เกิดขึ้น ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต อาศัยกระบวนการจากความสัมพันธ์ของประชาชนในการพัฒนา ต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้เป็นหมู่บ้านหรือชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และพร้อมที่จะเป็นแหล่งวิชาการให้การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาให้กับหมู่บ้านหรือชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

4. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ครอบครัวศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ประเทศไทยได้มีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสื่อการเรียนการสอนมาเป็นเวลานานพอสมควร โดยเริ่มต้นตั้งแต่การใช้คอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนวิชาคอมพิวเตอร์ ต่อมาได้พัฒนาสื่อการเรียนการสอน ที่เรียกว่า สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน หรือ CAI (Computer Aided Instruction) ปัจจุบันมีสถานศึกษาหลายแห่งได้หันมาใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ต ที่เรียกชื่อกันแตกต่างกันต่างหลากหลาย เช่น WBI (Web Based Instruction) WBL (Web Based Learning) หรือ WBT (Web Based Training) เป็นต้น ที่เป็นการจัดระบบการเรียนการสอนเพื่อรับส่งข้อมูล เนื้อหาความรู้ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และได้รับการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบมาเป็นสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบ e-Learning (Electronic Learning) เป็นรูปแบบการเรียนการสอนออนไลน์ที่กำลังได้รับความนิยมอย่างสูงเช่นเดียวกับอีกหลายประเทศ

คำว่า e-Learning นั้น มีคำที่ใช้ได้ใกล้เคียงกันอยู่หลายคำ เช่น Distance Learning (การเรียนทางไกล) Computer based training (การฝึกอบรมโดยอาศัยคอมพิวเตอร์ หรือเรียกย่อๆว่า CBT) online learning (การเรียนทางอินเทอร์เน็ต) เป็นต้น ดังนั้น ความหมายของ e-Learning คือ รูปแบบของการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยอาศัยเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการถ่ายทอดเรื่องราวและเนื้อหา โดยสามารถมีสื่อในการนำเสนอบทเรียนได้ตั้งแต่ 1 สื่อขึ้นไป และการเรียนการสอนนั้นสามารถที่จะอยู่ในรูปของการสอนทางเดียว หรือการสอนแบบปฏิสัมพันธ์ได้

การเรียนการสอนในรูปแบบ e-Learning มีความโดดเด่นที่เห็นได้ชัดเจน เช่น มีความยืดหยุ่น คือ ผู้สอนสามารถปรับปรุงข้อมูลได้อย่างรวดเร็วตลอดเวลา และสร้างความสะดวกสบายแก่ผู้เรียน โดยที่ผู้เรียนสามารถเรียนได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ โดยเฉพาะในปัจจุบันสามารถเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ง่ายมากขึ้น และค่าใช้จ่ายในการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตลดลง อีกทั้งประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพราะผู้เรียนสามารถเรียนโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใดก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องไปสถานศึกษาหรือที่ทำงาน และที่สำคัญสามารถประเมินผลได้ทันทีว่าผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้หรือไม่

คุณภาพของการเรียนการสอนแบบ e-Learning นั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างหลักสูตรหรือเนื้อหาที่ต้องเป็นไปอย่างมีลำดับขั้นตอน เข้าใจง่าย ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้สอน ต้องให้ผู้เรียนได้อ่านและฝึกฝนตำราให้ครบตามแผนที่วางไว้ มีแบบทดสอบเพื่อวัดความเข้าใจทีละขั้นตอน จนแน่ใจว่าผู้เรียนเข้าใจตามเนื้อหาจนครบถ้วนสมบูรณ์ตามหลักสูตร และหัวใจสำคัญที่สุดคือจะต้องมีการสื่อสาร 2 ทางระหว่างผู้สอนและผู้เรียนด้วยตนเอง คำว่า e-Learning คือ การเรียน การสอนในลักษณะหรือรูปแบบใดก็ได้ ซึ่งการถ่ายทอดเนื้อหาอันกระทำผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น ซีดีรอม เครือข่ายอินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต เอ็กซ์ทราเน็ต หรือ ทางสัญญาณโทรทัศน์ หรือ สัญญาณดาวเทียม (Satellite) ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งการเรียนลักษณะนี้ได้มีการนำเข้าสู่ตลาดเมืองไทยในระยะหนึ่งแล้ว เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอนด้วยซีดีรอม การเรียนการสอนบนเว็บ (Web-Based Learning)

การเรียนออนไลน์ (On-line Learning) การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม หรือ การเรียนด้วยวิดีโอผ่านออนไลน์ เป็นต้น

ในปัจจุบัน คนส่วนใหญ่มักจะใช้คำว่า e-Learning กับการเรียนการสอนหรือการอบรมที่ใช้เทคโนโลยีของเว็บ (Web Based Technology) ในการถ่ายทอดเนื้อหา รวมถึงเทคโนโลยีระบบการจัดการหลักสูตร (Course Management System) ในการบริหารจัดการงานสอนด้านต่างๆ โดยผู้เรียนที่เรียนด้วยระบบ e-Learning นี้สามารถศึกษาเนื้อหาในลักษณะออนไลน์ หรือ จากแผ่นซีดี-รอม ก็ได้ และที่สำคัญอีกส่วนคือ เนื้อหาต่างๆ ของ e-Learning สามารถนำเสนอโดยอาศัยเทคโนโลยีมัลติมีเดีย (Multimedia Technology) และเทคโนโลยีเชิงโต้ตอบ (Interactive Technology)

ปริญญา บรรณเกสซ์ (2553) ได้นำเสนอในงานจัดการประชุมวิชาการระดับชาติด้านอีเลิร์นนิง ครั้งที่ 1 (TCU Research, August 11, 2010) เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนผ่านเว็บแบบผสมผสาน แสดงให้เห็นว่า การจัดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเชิงอิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) มีความน่าสนใจมากต่อการเรียนรู้แนวใหม่ ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถสอบถามและกล้าแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้น อีกทั้งผู้เรียนมีโอกาสทบทวนบทเรียนได้และสามารถเลือกเรียนซ้ำเร็วได้ตามความถนัด การประเมินผลผ่านเว็บ ด้านการประเมินผลการสอนพบว่า อาจารย์ต้องพัฒนารูปแบบการสร้างสื่อการสอนผ่านเว็บให้มีความต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังสามารถดึงดูดความสนใจต่อผู้เรียนให้น่าติดตามมากขึ้น

กล่าวได้ว่า การเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์เป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่เป็นสื่อการเรียนรู้และสามารถเอื้ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้ทันที่ทั้งในเรื่องของเวลา สถานที่และค่าใช้จ่ายที่ลดลง จึงเหมาะสมอย่างยิ่งกับการศึกษาหรือการเรียนรู้ในยุคไอทีที่โลกไร้พรมแดน ดังที่ปัจจุบันหลายประเทศได้พัฒนาขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้เป็นตัวหลักสำหรับแทนครูในการสอนทางไกลด้วยแนวคิดที่ว่า e - Learning สามารถช่วยในการถ่ายทอดเนื้อหาได้ใกล้เคียงกับการสอนจริงของครูผู้สอนนั่นเอง

สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้นำแนวคิดรูปแบบของการเรียนรู้ด้วยตนเอง (e-Learning) โดยอาศัยสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือเครือข่ายคอมพิวเตอร์ มาใช้ในการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตครอบครัว รวมถึงการนำเสนอตัวอย่างเรื่องราวชีวิตของครอบครัวแบบพอเพียง ซึ่งเป็นการนำร่องการพัฒนาองค์ความรู้และสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ครอบครัวศึกษาผ่านสื่อออนไลน์บนเว็บไซต์

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่ผ่านมา พบงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาการดำเนินชีวิตครอบครัวตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และบางส่วนศึกษาคุณภาพของครอบครัวในมิติต่างๆ ทั้งในด้านการดำรงชีวิตคู่ ความมั่นคงของครอบครัว และการพัฒนาระบบข้อมูลด้านครอบครัว

ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลความรู้พื้นฐานในการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับเรื่องราวชีวิตของครอบครัวในบริบทสังคม-วัฒนธรรมไทย เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำเสนอเป็นรูปแบบการเรียนรู้ครอบครัวศึกษาผ่านสื่อออนไลน์บนเว็บไซต์

5.1 ผลงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินชีวิตครอบครัว

นพดล วรรณิกา (2552) ผู้อำนวยการศูนย์เครือข่ายวิชาการเพื่อสังเกตการณ์และวิจัยความสุขชุมชน หรือศูนย์วิจัยความสุขชุมชน (Academic Network for Community Happiness Observation and research, ANCHOR) มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ เปิดเผยผลวิจัย “เอแบคเรียลไทม์ โพลล์” หลักแนวการใช้ชีวิตพอเพียงกับความสุขมวลรวมวันนี้ของประชาชนภายในประเทศ (Gross Domestic Happiness, GDH Indexes) กรณีศึกษาตัวอย่างประชาชนใน 17 จังหวัดของประเทศได้แก่ กรุงเทพมหานคร อุดรดิตต์ สุโขทัย เพชรบูรณ์ เชียงใหม่ ปทุมธานี เพชรบุรี ฉะเชิงเทรา กาญจนบุรี ชลบุรี หนองบัวลำภู สกลนคร ศรีสะเกษ ขอนแก่น ระนอง พัทลุง และสุราษฎร์ธานี จำนวนทั้งสิ้น 1,245 ครอบครัว พบว่า ประชาชนคนไทยที่ศึกษาร้อยละ 47.2 กำลังใช้ชีวิตพอเพียงระดับปานกลาง ในขณะที่ร้อยละ 29.2 กำลังใช้ชีวิตแบบไม่พอเพียง และร้อยละ 23.6 ที่กำลังใช้ชีวิตแบบพอเพียงอย่างเคร่งครัด แต่ที่น่าเป็นห่วงคือ คนไทยร้อยละ 25.0 กำลังมีพฤติกรรมที่คิดอยากจะทำอะไรก็ทำ โดยขาดการยับยั้งชั่งใจ และร้อยละ 47.9 ที่ซื้อสินค้ามาแล้วไม่ได้ใช้ประโยชน์จากสินค้าเหล่านั้นเท่าใดนัก อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่หรือร้อยละ 83.4 รู้จักรักษาสິงของต่างๆ ให้คงอยู่ในสภาพที่เหมาะสมกับการใช้งานได้นาน ๆ

นอกจากนี้ ผลวิจัยพบว่า กลุ่มประชาชนที่ใช้ชีวิตพอเพียงมีค่าเฉลี่ยความสุขมวลรวม หรือ จีดีเอช (GDH) สูงกว่า กลุ่มคนที่ไม่พอเพียง คือ คนที่ใช้ชีวิตพอเพียงมีค่าเฉลี่ยความสุขอยู่ที่ 7.05 ในขณะที่กลุ่มคนที่ไม่พอเพียงมีค่าความสุขอยู่ที่ 6.30 จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน นอกจากนี้ เมื่อถามถึงระดับความเชื่อมั่นที่จะอยู่รอดในทุกสถานการณ์ ไม่ว่าจะการเมืองจะขัดแย้งรุนแรงบานปลาย เศรษฐกิจตกต่ำ และปัญหาสังคมมากมาย ผลวิจัยพบว่า ความเชื่อมั่นที่จะอยู่ได้ทุกสถานการณ์ของคนไทยโดยภาพรวมอยู่ที่ 5.85 จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน และเมื่อวิเคราะห์ในรายละเอียด พบว่า กลุ่มคนที่ใช้ชีวิตพอเพียงมีความเชื่อมั่นว่าจะอยู่รอดได้ทุกสถานการณ์มากกว่ากลุ่มคนที่ไม่พอเพียง คือ กลุ่มคนที่ใช้ชีวิตพอเพียงมีความเชื่อมั่นว่าจะอยู่รอดได้ทุกสถานการณ์เฉลี่ยอยู่ที่ 5.98 คะแนน ในขณะที่กลุ่มคนที่ไม่พอเพียงมีความเชื่อมั่นเฉลี่ยเพียง 2.00 เท่านั้น

นพดล วรรณิกา (2552) นำเสนอรายงานผลวิจัยเชิงสำรวจ เรื่อง รูปแบบการใช้ชีวิตของคนไทยบนวิถีชีวิตพอเพียงว่าจากสถานะเศรษฐกิจที่ถดถอยในการรับรู้ของสาธารณชนคนไทยภายในประเทศ ส่งผลทำให้รูปแบบการใช้ชีวิตบนวิถีชีวิตพอเพียงมีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ โดยผลสำรวจพบว่า ประชาชนรักษาสິงของเครื่องใช้ให้คงสภาพใช้งานได้ยาวนาน เช่นเดียวกับความมุ่งมั่นทำงานเพื่อให้พออยู่พอกินและมีเงินเก็บไว้ใช้ยามจำเป็นเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 75.5 มาอยู่ที่ร้อยละ 84.0 นอกจากนี้ ประชาชนที่คิดว่าเป็นคนมุมานะทำงานหนักมากกว่าคนอื่นๆ ที่อยู่รอบตัวเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 73.1 มาอยู่ที่ ร้อยละ 81.4 และประชาชนที่คิดว่าเป็นคนใช้จ่ายรัดกุมและหารายได้เป็นขั้นเป็นตอนเพิ่มขึ้น

จากร้อยละ 72.8 มาอยู่ที่ร้อยละ 80.4 ที่น่าพิจารณาคือ ประชาชน ประกอบอาชีพที่หลากหลายเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 45.9 มาอยู่ที่ร้อยละ 55.4 อย่างไรก็ตามที่น่าเป็นห่วงคือ ประชาชนที่คิดอยากจะซื้ออะไรก็ซื้อเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 32.1 มาอยู่ที่ร้อยละ 39.3 ในขณะที่บอกว่าหลังซื้อสินค้ามาแล้ว พบว่าไม่ค่อยได้ใช้ ประโยชน์เท่าใดนัก จากร้อยละ 22.7 มาอยู่ที่ร้อยละ 27.6 และในส่วนของประชาชนที่บอกว่าถ้าไม่มี รายได้เดือนนี้จะต้องเดือดร้อนพึ่งพาคนอื่นซึ่งลดลงจากครั้งก่อน คือ ร้อยละ 35.4 มาอยู่ที่ร้อยละ 25.1 นอกจากนี้ยัง พบว่าคนไทยมีการปรับรูปแบบการใช้ชีวิตในทิศทางที่ดีขึ้นหลายตัวชี้วัด แต่มีสัญญาณ ที่ไม่ค่อยจะสู้ดีเท่าไรหรอก เพราะเมื่อสภาวะเศรษฐกิจของประเทศเริ่มฟื้นตัวคนไทยก็เริ่มมีพฤติกรรม ซื้อสินค้าที่คิดอยากจะซื้ออะไรก็ซื้อทันที และเมื่อซื้อมาแล้วก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากสินค้าที่ซื้อมาอย่าง เต็มที่ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดปัญหาต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจทั้งระดับครัวเรือนและระดับประเทศใน รอบใหม่ได้

ปราโมทย์ มลคล้า และคณะ (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลัก เศรษฐกิจพอเพียงของผู้ประกอบการในเขตปกครองท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้เกี่ยวกับ หลักเศรษฐกิจพอเพียง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือ โครงการที่เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชน และการได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงานของรัฐของผู้ประกอบการ 2) เปรียบเทียบพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้ประกอบการ จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้ของครอบครัวต่อปี และจำนวนสมาชิกใน ครอบครัว 3) ปัจจัยที่สามารถทำนายพฤติกรรมการดำเนินชีวิต ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้ประกอบการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือผู้ประกอบการ จำนวน 397 คน ที่สุ่มตัวอย่างแบบหลาย ขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ความรู้เกี่ยวกับ หลักเศรษฐกิจพอเพียง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือ โครงการที่เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชน และ แรงสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงานของรัฐอยู่ในระดับ ปานกลาง ส่วนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ผู้นำ ครอบครัวที่มีอายุต่างกันมีพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติในขณะที่ผู้นำครอบครัว ที่มีเพศ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้ของครอบครัว ต่อปี และจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ต่างกัน มีพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ไม่แตกต่างกัน สำหรับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือ โครงการที่เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้ เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชน และการได้รับแรงสนับสนุน ทางสังคมจากหน่วยงานของรัฐ พบว่า สามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลัก เศรษฐกิจพอเพียงของผู้ประกอบการในเขตปกครองท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ได้ร้อยละ 31.3 อย่างมีนัยสำคัญ

5.2 ผลงานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพครอบครัวและการพัฒนาระบบข้อมูลครอบครัวศึกษา

อ้วน เกียรติบุตร (2543) ได้ทำการศึกษาคุณภาพชีวิตด้านครอบครัวและชุมชนของประชาชนไทยพุทธในชุมชนชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านพรุ ตำบลลำพะยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่าประเด็นด้านคุณภาพครอบครัวภาพรวมอยู่ในระดับสูง และหากแยกรายตัวชี้วัด พบว่า ตัวชี้วัดอยู่ในระดับสูง มี 3 ตัว ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) การดำรงชีวิตในครอบครัว 3) การมีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจกรรมของครอบครัว ตัวชี้วัดที่อยู่ในระดับค่อนข้างสูง มี 3 ตัว ได้แก่ 1) ความพร้อมในการสร้างครอบครัว 2) สภาพครอบครัว และ 3) การแสดงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิก และตัวชี้วัดที่อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ มี 1 ตัวชี้วัด คือ การรับรู้ข่าวสารของครอบครัว

จรรยา สุวรรณทัต (2544) กล่าวถึงการพัฒนาระบบสารสนเทศครอบครัวศึกษาในประเทศไทย ซึ่งริเริ่มขึ้นโดยสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ทำการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดระบบข้อมูลครอบครัวศึกษาและพัฒนาฐานข้อมูลด้านครอบครัวเป็นการเฉพาะในด้านการศึกษาวิจัย หลักสูตรการเรียนการสอน และกิจกรรมบริการวิชาการเกี่ยวกับครอบครัวที่ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วของหน่วยงานที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวทั้งภาครัฐและเอกชน โดยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัยด้านครอบครัว ระหว่างปี 2505-2535 ต่อเนื่องถึง 2540 จำนวน 212 เรื่อง ซึ่งสามารถจำแนกเป็นหัวข้อวิจัยด้านครอบครัวที่แตกต่างกัน 20 หัวข้อ มีข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า หัวข้อวิจัยที่ปรากฏมีปริมาณค่อนข้างมาก ได้แก่ หัวข้อวิจัยด้านการอบรมขัดเกลาทางสังคมของครอบครัว (28 เรื่อง) การวางแผนครอบครัว (27 เรื่อง) ค่านิยมครอบครัว (22 เรื่อง) พัฒนาการของบุคคลในครอบครัว (21 เรื่อง) สุขภาพและการแพทย์ด้านครอบครัว (18 เรื่อง) ส่วนหัวข้อวิจัยที่ปรากฏในระดับปานกลาง ได้แก่ หัวข้อวิจัยด้านการปรับตัวและสุขภาพจิตของครอบครัว (13 เรื่อง) สัมพันธภาพในครอบครัว (11 เรื่อง) บทบาทหน้าที่ของครอบครัว (10 เรื่อง) การจัดการทรัพยากรครอบครัว (9 เรื่อง) สวัสดิการครอบครัว (9 เรื่อง) ปัญหาครอบครัว (8 เรื่อง) โครงสร้างครอบครัว (6 เรื่อง) ในขณะที่หัวข้อวิจัยที่ปรากฏในระดับน้อยแต่มีแนวโน้มสูงขึ้น ได้แก่ หัวข้อวิจัยด้านแบบฉบับชีวิตครอบครัว (5 เรื่อง) ความรุนแรงในครอบครัว (5 เรื่อง) การแนะแนวและการให้คำปรึกษาครอบครัว (5 เรื่อง) กฎหมายครอบครัว (5 เรื่อง) นโยบายครอบครัว (5 เรื่อง) ครอบครัวบำบัดและการฟื้นฟู (5 เรื่อง) หลักสูตรโครงการ กิจกรรม และการฝึกอบรมด้านครอบครัว (3 เรื่อง) และประวัติและวิวัฒนาการครอบครัว (2 เรื่อง)

วริษา โทณะวณิก (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่องความมั่นคงในครอบครัวของนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พบว่า นักศึกษามีความมั่นคงในครอบครัวระดับสูง ปัจจัยด้านครอบครัวของนักศึกษาที่มีผลต่อความมั่นคงในครอบครัว ได้แก่ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว และการใช้เวลาในครอบครัว

วรรณภรณ์ โภคภิรมย์ (2545) ทำการศึกษาเรื่องการดำรงชีวิตสมรสที่ยั่งยืนในทัศนะของผู้ที่เคยแต่งงานแล้ว พบว่า ทัศนะต่อการดำรงชีวิตสมรสของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ให้ความเห็นว่าในการดำรงชีวิตสมรสนั้น คู่สมรสต้องมีความเอื้ออาทรห่วงใยกัน คอยดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกัน มีความรัก

ความเข้าใจกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน เชื่อใจกัน มีความอดทน มีความรับผิดชอบ รู้จักบทบาทหน้าที่ของตน โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทัศนคติว่า ถ้าคู่สมรสทั้งคู่มีหลักเช่นนี้แล้วชีวิตคู่ก็จะดำรงอยู่อย่างราบรื่น สำหรับพฤติกรรมการดำรงชีวิตสมรสให้ยั่งยืน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมการปรับตัวเข้าหากัน โดยมีการประนีประนอมกัน และรองลงมาคือการแสดงออกซึ่งความคิด ควรมีเหตุผลในการแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ใช้สติและต้องมีการแสดงออกซึ่งความรักความห่วงใยกัน คอยถามไถ่ทุกข์สุขกัน และต้องมีการทำกิจกรรมร่วมกัน แนวทางส่งเสริมให้ครอบครัวเข้มแข็งนั้น คู่สมรสจะต้องมีพื้นฐานความรักความเข้าใจที่ดีต่อกัน เพราะเมื่อมีความรักความเข้าใจต่อกันแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวก็จะเป็นเรื่องไม่สำคัญและเห็นว่าความซื่อสัตย์ความจงรักภักดีต่อกัน ก็เป็นแนวทางสำคัญที่ทำให้ครอบครัวเข้มแข็ง

จะเห็นได้ว่า ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องบ่งบอกให้เห็นว่า การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติใช้ในการดำเนินชีวิตนั้นส่งผลดีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในครอบครัวและชุมชนให้มีความสุขและความมั่นคง

การศึกษาวิจัย เรื่องการพัฒนางานองค์ความรู้และสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ครอบครัวศึกษา: ครอบครัวแบบพอเพียง ระยะที่ 2 ในครั้งนี้ กล่าวได้ว่า เป็นการวิจัยต่อยอดสานต่อจาก โครงการพัฒนางานองค์ความรู้และสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ครอบครัวศึกษา: ครอบครัวกับความพอเพียง ซึ่งถือเป็นโครงการวิจัยในระยะที่ 1 ที่ปรากฏผลตอบรับในระดับสูงของการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการนำเสนอองค์ความรู้และสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ครอบครัวศึกษา ผ่านเว็บไซต์ของโครงการ โครงการวิจัยในระยะที่ 2 จึงเป็นเพียงขยายผลเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัวที่เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในหัวข้อ “บทสัมภาษณ์ครอบครัวแบบพอเพียง” ซึ่งนำเสนอการถอดบทเรียนเรื่องราวของครอบครัวแบบพอเพียงในพื้นที่ศึกษาใหม่ เป็นกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง (ฝั่งตะวันตก) 6 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ รวมทั้งมีการประเมินรูปแบบการนำเสนอองค์ความรู้และสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ครอบครัวศึกษาอีกครั้ง เพื่อการปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้มากขึ้น